

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
WARSZAWA
Polska

Seminaria

Niezależne życie osób niepełnosprawnych

**Komentarz ogólny Nr 6 (2018)
na temat równości i niedyskryminacji**

Komitet ONZ ds. Praw Osób Niepełnosprawnych

Warszawa

Jesień 2019

FUNDACJA
"CENTRUM PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH"
Warszawa 00-452
poczta: 133
ul. Koźmińska 1 b m. 14

NIP: 7010440520
REGON: 147457323
Tel: 602332111
Fax: 22 390 52 62
e-mail.: biuro.cpon@gmail.com

*„ ... gdzie i z kim mieszkamy, co jemy,
czy lubimy spać długo czy chodzić spać
późno, przebywać w domu czy poza
nim, mieć na stole obrus i świece,
posiadać zwierzęta czy słuchać muzyki.
To takie czynności składają się na to,
kim jesteśmy. Niezależne życie to
kluczowy element autonomii i wolności
jednostki ...”*

GC5

FUNDACJA “CENTRUM PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH”

Publikacja powstała w ramach projektu
„Niezależne życie osób niepełnosprawnych”

Projekt zrealizowany dzięki wsparciu i we współpracy z
Fundacją im. Heinricha Bölla w Warszawie.
Fundacją im. Stefana Batorego
Stowarzyszeniem Pro Humanum

Tłumaczenie: Katarzyna Krzyżanowska

Opracowanie redakcyjne i korekta: Sławomir Besowski

Konsultacja prawna: dr Krzysztof Kurowski

CC-BY-NC-ND - Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów
zależnych 4.0. Fundacja Centrum Praw Osób Niepełnosprawnych, Fundacja im. Heinricha Bölla,
Warszawa 2019

ISBN: 978-83-955682-1-3

Wydawca: Fundacja Centrum Praw Osób Niepełnosprawnych
00-452 Warszawa, ul Koźmińska 1B lok. 14
tel. + 48 602 332 111
e-mail: biuro.cpon@gmail.com

**Konwencja Praw
Osób Niepełnosprawnych**

Dystr: Ogólna
26 kwietnia 2018

Oryginał: angielski

Komitet ONZ ds. Praw Osób Niepełnosprawnych

Komentarz ogólny Nr 6 (2018) na temat równości i niedyskryminacji*

I. Wprowadzenie

1. Celem niniejszego komentarza ogólnego jest objaśnienie zobowiązań Państw-Stron dotyczących równości i niedyskryminacji wyszczególnionych w Artykule 5 Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych.

2. Komitet jest zaniepokojony faktem iż prawodawstwo Państw-Stron nadal zajmuje się niepełnosprawnością w oparciu o model dobroczynny i/lub medyczny, mimo iż modele te są niezgodne z postanowiniami Konwencji. Utrzymujące się stosowanie takich paradygmatów powoduje, że osoby niepełnosprawne nie są uznawane za pełnoprawne podmioty praw oraz posiadaczy tych praw. Ponadto, Komitet zauważa, iż wysiłki Państw-Stron mające na celu pokonanie barier wynikłych z nastawienia do niepełnosprawności są niewystarczające. Przykładem są trwałe i poniżające stereotypy, jak również stygmatyzacja osób niepełnosprawnych oraz uprzedzenia w stosunku do nich i odbieranie ich jako ciężaru dla społeczeństwa. W reakcji na tę sytuację, ogromne znaczenie ma aby osoby niepełnosprawne, za pośrednictwem reprezentujących je organizacji, odgrywały kluczową rolę w opracowywaniu zarówno reform prawnych jak i tych dotyczących rozwiązań politycznych.

3. Rozszerzenie prawa antydyskryminacyjnego oraz ram praw człowieka doprowadziło do poszerzenia zakresu ochrony praw osób niepełnosprawnych w wielu Państwach-Stronach. Jednak prawa oraz ramy regulacyjne często są niedoskonałe i niepełne bądź nieskuteczne; lub odzwierciedlają niewłaściwe rozumienie modelu niepełnosprawności opartego na prawach człowieka. Wiele krajowych aktów prawnych i rozwiązań politycznych wzmacnia wykluczenie i izolację osób niepełnosprawnych jak również występowanie dyskryminacji i przemocy wobec nich. Często brak w nich świadomości wielokrotnej i krzyżowej dyskryminacji lub dyskryminacji przez asocjacje; brak w nich uznania iż odmowa racjonalnego dostosowania stanowi dyskryminację, brakuje w nich też skutecznych mechanizmów prawnego zadośćuczynienia oraz odszkodowania. Takie akty prawne i rozwiązania polityczne zwyczajowo nie są widziane jako dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność, ponieważ odbiera się je jako tworzone w celu ochrony bądź opieki nad niepełnosprawnymi, lub jako rozwiązanie wprowadzane dla ich dobra.

---

*

Przyjęty przez Komitet na jego dziewiętnastej sesji (14 lutego–9 marca 201

II. Równość i niedyskryminacja osób niepełnosprawnych w prawie międzynarodowym

4. Równość i niedyskryminacja to jedne z najbardziej fundamentalnych zasad i uprawnień wynikających z międzynarodowego prawodawstwa dotyczącego praw człowieka. Ponieważ zasady te są powiązane z ludzką godnością, stanowią one podstawę wszystkich praw człowieka. W Artykułach 1 i 2 Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stwierdza iż „wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw” oraz potępia dyskryminację z nieograniczonej liczby przyczyn.

5. Równość i niedyskryminacja leżą u podstaw wszystkich dokumentów dotyczących praw człowieka. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych zakazują dyskryminacji z powodów, których lista pozostaje otwarta, a na podstawie której powstał Artykuł 5 Konwencji. Wszystkie konwencje ONZ, które dotyczą praw człowieka¹, mają na celu wprowadzenie równości oraz wyeliminowanie dyskryminacji, ponadto zawierają one postanowienia dotyczące równości i niedyskryminacji. Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych czerpała z treści zawartych w tych innych dokumentach, a jej zasady dotyczące równości i niedyskryminacji ilustrują ewolucję tradycji oraz paradygmatu ONZ w tej dziedzinie.

6. Pojęcie „godność” pojawia się w tej Konwencji częściej niż w jakiegokolwiek innej konwencji ONZ dotyczącej praw człowieka. Pada ono w preambule, gdzie Państwa-Strony przywołują Kartę Narodów Zjednoczonych i zawarte w niej postanowienia, które uznają godność osobistą i wartość jednostki oraz równe i niezbywalne prawa wszystkich członków ludzkiej rodziny za fundament wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie.

7. Równość i niedyskryminacja są kluczowe dla Konwencji i konsekwentnie przywoływane w jej konkretnych artykułach przy nieustannym stosowaniu wyrażenia „na równych zasadach z innymi obywatelami”, co wiąże całość praw materialnych wynikających z Konwencji z zasadą niedyskryminacji. Godność, integralność i równość osobista jest odbierana osobom z rzeczywistymi bądź domniemanymi naruszeniami sprawności. Dyskryminacja występowała i nadal występuje, w tym w brutalnej formie, jak niedobrowolne i/lub przymusowe systematyczne sterylizacje oraz medyczne bądź hormonalne interwencje (np. lobotomia lub leczenie Ashley[the Ashley treatment]), przymusowe podawanie leków oraz przymusowa terapia z wykorzystaniem elektrowstrząsów, odosobnienie, systemowe morderstwo zwane „eutanazją”, przymusowa i wymuszona aborcja, odmowa dostępu do opieki zdrowotnej oraz okaleczenie i handel częściami ciała, szczególnie u osób z albinizmem.

III. Model niepełnosprawności oparty na prawach człowieka oraz równości

8. Indywidualny lub medyczny model niepełnosprawności uniemożliwia zastosowanie zasady równości wobec osób niepełnosprawnych. Przy zastosowaniu medycznego modelu niepełnosprawności, osoby niepełnosprawne nie są traktowane jak posiadacze praw, ale zamiast tego zostają „zredukowane” do swoich niesprawności. W oparciu o te modele, dyskryminujące lub odmienne traktowanie osób niepełnosprawnych oraz ich wykluczenie jest postrzegane jako norma i jest

---

¹ Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej; Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet; Konwencja w sprawie zakazu tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania; Konwencja o Prawach Dziecka; Międzynarodowa Konwencja o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników - Migrantów i Członków Ich Rodzin oraz Międzynarodowa Konwencja o ochronie wszystkich osób przed wymuszonymi zaginięciami.

legitymizowane przez medycznie podbudowane podejście do niepełnosprawności oparte na niesprawności. Indywidualny lub medyczny model zastosowano przy tworzeniu najwcześniejszych międzynarodowych aktów prawnych i rozwiązań politycznych, nawet już po pierwszych próbach zastosowania pojęcia równości w kontekście niepełnosprawności. Deklaracja Praw Osób z Upośledzeniem Umysłowym (1971) oraz Deklaracja Praw Osób Niepełnosprawnych (1975) były pierwszymi instrumentami z zakresu praw człowieka, które zawierały postanowienia dotyczące równości i niedyskryminacji osób niepełnosprawnych. Choć te wczesne instrumenty miękkiego prawa z zakresu praw człowieka utorowały drogę podejściu opartemu na równości, w dalszym ciągu opierały się one na medycznym modelu niepełnosprawności, w którym naruszenie sprawności uznawano za uzasadnioną prawnie przyczynę ograniczenia lub odebrania praw. Ponadto, stosowany w nich język uznawany jest obecnie za niewłaściwy bądź przestarzały. Kolejny krok zrobiono w 1993 roku, kiedy przyjęto Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych, które mówiły o „równości szans” pojęciu fundamentalnym dla prawodawstwa i rozwiązań politycznych z zakresu niepełnosprawności.

9. Model niepełnosprawności oparty na prawach człowieka uznaje, że niepełnosprawność jest konstruktem społecznym, a naruszenia sprawności nie mogą stanowić uzasadnionej prawnie przyczyny odebrania bądź ograniczenia praw człowieka. Model ten akceptuje fakt, iż niepełnosprawność jest jednym z kilku wymiarów tożsamości. Tak więc akty prawne i rozwiązania polityczne z zakresu niepełnosprawności muszą przywiązywać wagę do różnorodności osób niepełnosprawnych. Akceptuje on również fakt, że prawa człowieka są współzależne, powiązane ze sobą oraz niepodzielne.

10. Wyrównywanie szans, jako ogólna zasada Konwencji wynikająca z Artykułu 3, wyznacza istotny moment przejścia od formalnego modelu równości do materialnego modelu równości. Równość formalna ma na celu zwalczanie dyskryminacji bezpośredniej poprzez traktowanie podobnie osób znajdujących się w podobnej sytuacji. Może ona pomóc w walce z negatywnymi stereotypami i uprzedzeniami, nie jest jednak w stanie zaoferować rozwiązań dla „dylematu inności”, ponieważ nie bierze pod uwagę i nie interesuje się różnicami między ludźmi. Na zasadzie kontrastu, równość materialna dotyka również dyskryminacji pośredniej oraz strukturalnej i dodatkowo bierze pod uwagę relacje władzy. Przyjmuje ona do wiadomości iż „dylemat inności” mówi o jednoczesnym ignorowaniu i akceptowaniu różnic między ludźmi, w celu osiągnięcia równości.

11. Równość włączająca jest nowym modelem równości rozwiniętym na kartach Konwencji. Model ten opiera się na materialnym modelu równości i rozszerza zakres pojęcia równości na: (a) sprawiedliwą redystrybucję, by zwrócić uwagę na defaworyzującą społeczno-ekonomiczną; (b) uznawanie, by zwalczać stygmatyzację, stereotypowe myślenie, uprzedzenia i przemoc oraz by zaakceptować ludzi wraz z ich interseksyjnością; (c) uczestnictwo, tak by na nowo potwierdzić społeczną naturę ludzi jako członków grup społecznych oraz całkowite uznanie wymiaru ludzkiego poprzez włączenie społeczne; oraz (d) dostosowanie, by znalezienie przestrzeni dla odmienności stało się kwestią ludzkiej godności. Konwencja opiera się na równości włączającej.

IV. Charakter prawny równości i niedyskryminacji

12. Równość i niedyskryminacja to zasady i prawa. Konwencja w Artykule 3 określa je mianem zasad, natomiast w Artykule 5 określa je mianem praw. Są one ponadto narzędziem interpretacyjnym dla pozostałych zasad i praw zawartych w Konwencji. Zasady/prawa równości i niedyskryminacji leżą u podstaw międzynarodowej ochrony, którą gwarantuje Konwencja. Promocja równości oraz przeciwdziałanie dyskryminacji to złożone zobowiązania, które wymagają natychmiastowej realizacji. Nie mogą one podlegać realizacji etapowej.

13. Artykuł 5 Konwencji podobnie do Artykułu 26 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych sam w sobie nadaje autonomiczne prawo, niezależne od innych postanowień. Artykuł ten zakazuje dyskryminacji de jure bądź de facto na jakimkolwiek polu, które podlega regulacji oraz ochronie władz publicznych. Gdy czytamy go łącznie z Artykułem 4 (1) (e) jasnym jest, że rozciąga on się również na działania sektora prywatnego.

V. Treść normatywna

A. Artykuł 5 (1) o równości wobec prawa i korzystaniu z prawa

14. Kilka międzynarodowych traktatów z zakresu praw człowieka zawiera frazę „równi wobec prawa”, która mówi o uprawnieniu ludzi do identycznego traktowania ich przez prawo oraz identycznego stosowania prawa wobec nich. By możliwa była pełna realizacja powyższego prawa sądy oraz funkcjonariusze organów ścigania nie mogą dyskryminować niepełnosprawnych w trakcie działań wymiaru sprawiedliwości. „Korzystanie z prawa” jest unikalne w Konwencji. Odnosi się do możliwości zawierania stosunków prawnych. Równość wobec prawa odwołuje się do prawa do ochrony prawnej, natomiast korzystanie z prawa odwołuje się do prawa do używania przepisów dla własnej korzyści. Osoby niepełnosprawne są uprawnione do skutecznej ochrony oraz do udziału z pozytywnym rezultatem. Prawo to samo w sobie gwarantuje równość materialną wszystkim podlegającym danej jurysdykcji. Tak więc, uznanie iż wszystkie osoby niepełnosprawne są równe wobec prawa, oznacza że nie mogą istnieć przepisy zezwalające na odebranie bądź ograniczenie praw osób niepełnosprawnych jak również, że kwestia niepełnosprawności zostanie umieszczona w centrum prawodawstwa i rozwiązań politycznych.

15. Taka interpretacja pojęć „równi wobec prawa” i „korzystanie z prawa” jest zgodna z Artykułami 4 (1) (b) oraz (c) Konwencji, według których Państwa-Strony muszą mieć pewność iż władze i instytucje działają zgodnie z Konwencją; że istniejące prawa, regulacje, zwyczaje i praktyki, które dyskryminują osoby niepełnosprawne zostaną zmodyfikowane bądź zniesione; oraz że ochrona i promocja prawa osób niepełnosprawnych będzie uwzględniana we wszystkich programach i strategiach działania.

B. Artykuł 5 (1) o ochronie prawnej bez wyjątku i korzystaniu z prawa na równych zasadach

16. „Ochrona prawna bez wyjątku” i „korzystanie z prawa na równych zasadach” dotyczą pokrewnych, ale odrębnych pojęć z zakresu równości i niedyskryminacji. Termin „ochrona prawna bez wyjątku” jest dobrze znany międzynarodowemu prawu traktatowemu z zakresu praw człowieka, jest on stosowany w celu wyegzekwowania od krajowych organów prawnych powstrzymania się od utrzymywania bądź wprowadzenia dyskryminacji przeciw osobom niepełnosprawnym w momencie uchwalania aktów prawnych i rozwiązań politycznych. Gdy czytamy Artykuł 5 w powiązaniu z Artykułami 1, 3 oraz 4 Konwencji, jasnym jest iż, by ułatwić osobom niepełnosprawnym korzystanie z tych przepisów na równych zasadach, Państwa-Strony muszą podjąć działania pozytywne w tym kierunku. W tym celu wymagane jest zapewnienie dostępności, racjonalnego dostosowania oraz indywidualnego wsparcia. By zapewnić wszystkim osobom niepełnosprawnym równe szanse użyto wyrażenia „korzystanie z prawa na równych zasadach”, które oznacza iż Państwa-Strony muszą wyeliminować wszystkie bariery na drodze do sprawiedliwości i pełnej ochrony prawnej, w tym możliwości dochodzenia swoich praw.

C. Artykuł 5 (2) o zakazie dyskryminacji i zagwarantowaniu jednakowej i skutecznej ochrony prawnej

17. Artykuł 5 (2) mówi o wymogach prawnych, których spełnienie jest konieczne do uzyskania równości przez osoby niepełnosprawne oraz osoby z nimi powiązane. Zobowiązanie do wprowadzenia zakazu jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność dotyczy osób niepełnosprawnych oraz osób z tą grupą powiązanych np. rodziców dzieci niepełnosprawnych. Zobowiązanie dotyczące zagwarantowania osobom niepełnosprawnym jednakowej i skutecznej ochrony prawnej przed dyskryminacją z jakichkolwiek powodów jest dalekosiężne i nakłada na Państwa-Strony obowiązek czynnego działania w zakresie ochrony. Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność w Artykule 2 zdefiniowana jest jako „wszelkie formy różnicowania, wykluczania lub ograniczania ze względu na niepełnosprawność, których celem lub wynikiem jest utrudnienie lub uniemożliwienie uznania, korzystania lub egzekwowania wszelkich praw człowieka i fundamentalnych wolności na równych zasadach z innymi obywatelami, w sferze politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturowej, obywatelskiej i innej. Definicja obejmuje wszelkie przejawy dyskryminacji, w tym odmowę racjonalnego dostosowania” Powyższa definicja opiera się na prawnych definicjach dyskryminacji, które można odnaleźć w międzynarodowych traktatach z zakresu praw człowieka, na przykład, w Artykule 1 Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej oraz w Artykule 1 Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet. Powyższa definicja wykracza poza definicje zawarte w tych dwóch dokumentach jeśli chodzi o dwie kwestie: po pierwsze, uznaje odmowę racjonalnego dostosowania za formę dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, po drugie, nowym elementem jest wyrażenie „na równych zasadach z innymi obywatelami”. W Artykułach 1 i 3, Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet zawiera podobne, ale bardziej ograniczone określenie: „na zasadach równości z mężczyznami”. Wyrażenie „na równych zasadach z innymi obywatelami” nie ogranicza się wyłącznie do definicji dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność ale też przenika całą Konwencję Praw Osób Niepełnosprawnych. Oznacza to, że osoby niepełnosprawne nie uzyskują więcej lub mniej przywilejów czy praw niż ogólna populacja. Z drugiej strony nakłada to na Państwa-Strony obowiązek podjęcia konkretnych specyficznych środków mających na celu osiągnięcie faktycznej równości niepełnosprawnych, by mieć pewność, że mogą oni korzystać ze wszystkich praw człowieka i fundamentalnych wolności.

18. Obowiązek zakazania “wszelkiej dyskryminacji” obejmuje wszystkie jej formy. Międzynarodowa praktyka w zakresie praw człowieka wyróżnia cztery główne formy dyskryminacji, które mogą występować pojedynczo bądź równocześnie:

(a) “Dyskryminacja bezpośrednia” występuje gdy, w porównywalnej sytuacji, osoby niepełnosprawne traktowane są mniej korzystnie niż osoby o innym statusie w porównywalnej sytuacji, ze względu na powód związany z podstawą dyskryminacji. O dyskryminacji bezpośredniej mówimy gdy mamy do czynienia z niekorzystnym działaniem bądź zaniechaniem działania spowodowanym podstawą dyskryminacji, w sytuacji gdy nie występuje porównywalna sytuacja.² Dla oceny tego, czy dyskryminacja wystąpiła bez znaczenia pozostaje motyw czy intencje strony, która dopuściła się dyskryminacji. Na przykład, państwowa szkoła, która odmawia przyjęcia dziecka niepełnosprawnego, by nie musieć zmieniać programu nauczania, czyni to wyłącznie z powodu jego niepełnosprawności, co jest przykładem dyskryminacji bezpośredniej;

(b) “Dyskryminacja pośrednia”³ oznacza, że akty prawne, rozwiązania polityczne bądź praktyki są pozornie neutralne, lecz mają nieproporcjonalnie

2 Patrz: Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych Komentarz ogólny Nr 20 (2009) dotyczący niedyskryminacji w zakresie praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, par. 10.

3 Ibid.

negatywny wpływ na osobę niepełnosprawną. Występuje ona w sytuacji gdy możliwość, która wydaje się dostępna, w rzeczywistości wyklucza pewne osoby ze względu na to, że ich stan nie pozwala im tej możliwości skorzystać. Na przykład, jeśli szkoła nie posiada książek w formacie łatwym do czytania, pośrednio dyskryminuje osoby z niepełnosprawnością intelektualną, które, pomimo technicznej możliwości uczęszczania do tej szkoły, w rzeczywistości muszą uczęszczać do innej. Podobna sytuacja, gdyby kandydat o ograniczonej zdolności poruszania się miał rozmowę o pracę w biurze na drugim piętrze w budynku bez windy, mimo że ma prawo tę rozmowę odbyć cała sytuacja powoduje iż znajdzie się on w gorszym położeniu.

(c) “Odmowa racjonalnego dostosowania”, według Artykułu 2 Konwencji jest dyskryminacją gdy następuje odmowa koniecznych i stosownych modyfikacji i adaptacji (które nie nakładają na podmiot “nieproporcjonalnego i nadmiernego ciężaru”) niezbędnych do zapewnienia możliwości egzekwowania i korzystania z praw człowieka i fundamentalnych wolności. Brak akceptacji osoby towarzyszącej bądź odmowa dostosowania się w inny sposób do potrzeb osoby niepełnosprawnej to przykłady odmowy racjonalnego dostosowania.

(d) “Molestowanie” jest formą dyskryminacji, w której ma miejsce niepożądane zachowanie odnoszące się do niepełnosprawności lub innych podstaw dyskryminacji, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności osoby oraz stworzenie onieśmiałej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery. Zachowanie takie może mieć formę słów bądź czynów, których skutkiem jest wzmacnianie odmienności i ucisku osób niepełnosprawnych. Szczególną uwagę należy zwrócić na niepełnosprawnych żyjących w wyodrębnionych miejscach, takich jak instytucje opieki, szkoły specjalne lub szpitale psychiatryczne gdzie prawdopodobieństwo wystąpienia tego rodzaju dyskryminacji jest większe, a ze względu na okoliczności nie jest ona zauważana, co powoduje, że często akty te nie podlegają karze. Przemoc rówieśnicza i jej internetowe formy - przemoc w sieci i hejt również stanowią wyjątkowo gwałtowne i szkodliwe formy przestępstw z nienawiści. Inne przykłady to (powodowana niepełnosprawnością) przemoc we wszystkich jej przejawach, takich jak gwałt, wykorzystywanie, przestępstwa z nienawiści oraz pobicia.

19. Przyczyną dyskryminacji może być jedna cecha, jak niepełnosprawność czy płeć lub wiele i/lub krzyżujące się cechy. „Dyskryminacja intersekcjonalna” występuje gdy osoba niepełnosprawna lub wiązana z niepełnosprawnością podlega dyskryminacji w jakiegokolwiek formie ze względu na niepełnosprawność jak również ze względu na kolor skóry, płeć, język, wyznanie, pochodzenie etniczne lub jakiegokolwiek inny czynnik. Dyskryminacja intersekcjonalna może mieć formę dyskryminacji bezpośredniej lub pośredniej, odmowy racjonalnego dostosowania bądź molestowania. Na przykład, podczas gdy odmowa dostępu do ogólnych informacji na temat zdrowia dotyka wszystkich osób niepełnosprawnych właśnie ze względu na ich niepełnosprawność, to odmówienie niewidomej kobiecie dostępu do usług z zakresu planowania rodziny ogranicza jej prawa intersekcjonalnie, ze względu na płeć oraz niepełnosprawność. W wielu przypadkach oddzielenie tych przyczyn jest trudne. Państwa-Strony muszą przeciwdziałać wielokrotnej i intersekcjonalnej dyskryminacji osób niepełnosprawnych. „Dyskryminacja wielokrotna” to, według Komitetu, sytuacja w której osoba doświadcza dyskryminacji z dwóch lub kilku przyczyn, w takim ujęciu, że dyskryminacja ta jest złożona lub podlega zaostrzeniu. Dyskryminacja intersekcjonalna odnosi się do sytuacji, w której kilka przyczyn działa i współdziała ze sobą w tym samym czasie w sposób, który czyni je nierozdzielnymi, przez co czyni dane jednostki ofiarami wyjątkowego typu dyskryminacji lub sytuacji negatywnej.

20. Dyskryminacja “ze względu na niepełnosprawność” może dotyczyć osób, które są niepełnosprawne obecnie, które były niepełnosprawne w przeszłości, których stan zdrowia wskazuje na możliwą niepełnosprawność w przyszłości, co do których zakłada się, że są niepełnosprawne oraz tych związanych z osobą niepełnosprawną.

Ostatni przypadek znany jest jako „dyskryminacja przez asocjację”. Powód, dla którego zakres Artykułu 5 jest tak szeroki wiąże się z zadaniem wyplenienia i zwalczania wszystkich dyskryminujących sytuacji i/lub zachowań, które mają związek z niepełnosprawnością.

21. Ochrona przed „dyskryminacją z jakichkolwiek względów” oznacza że należy wziąć pod uwagę wszystkie potencjalne przyczyny dyskryminacji jak i ich połączenia. Lista potencjalnych przyczyn zawiera między innymi i nie tylko: niepełnosprawność; stan zdrowia; genetyczną lub innego typu predyspozycję do zapadania na choroby; rasę; kolor skóry; pochodzenie; płeć; ciążę i macierzyństwo/ojcostwo; stan cywilny; sytuację rodzinną lub zawodową; tożsamość i ekspresję płciową; język; religię, poglądy polityczne lub inne; pochodzenie narodowe, etniczne, autochtoniczne lub społeczne; status migranta, uchodźcy lub azylanta; przynależność do mniejszości narodowej, status ekonomiczny lub posiadanie; urodzenie oraz wiek, bądź kombinację którychkolwiek z tych przyczyn lub cech z nimi związanych.

22. „Jednakowa i skuteczna ochrona prawna przed dyskryminacją” oznacza iż Państwa-Strony mają obowiązek czynnego działania w zakresie ochrony osób niepełnosprawnych przed dyskryminacją, dodatkowo zobowiązane są uchwałać konkretne i kompleksowe prawo przeciwdziałające dyskryminacji. Jasnemu prawnemu zakazowi dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność i innej wobec osób niepełnosprawnych powinny towarzyszyć przepisy dotyczące odpowiednich i skutecznych środków prawnych oraz sankcji powiązanych z dyskryminacją intersekcyjną w postępowaniu cywilnym, administracyjnym oraz kryminalnym. Tam gdzie dyskryminacja ma charakter systemowy samo przekazanie odszkodowania osobie poszkodowanej może nie przynieść rzeczywistego rezultatu w formie zmiany podejścia. W takich przypadkach Państwa-Strony dodatkowo powinny swoim prawodawstwem wdrażać „ukierunkowane na przyszłość niepieniężne środki prawne”, co oznacza, że dalsza skuteczna ochrona przed dyskryminacją, którą prowadzą prywatne osoby i organizacje wspierana jest przez Państwo-Stronę.

D. Artykuł 5 (3) o racjonalnym dostosowaniu

23. Racjonalne dostosowanie stanowi nieodłączny element zobowiązania do niedyskryminacji w kontekście niepełnosprawności, który należy niezwłocznie *stosować*.⁴ Przykłady racjonalnego dostosowania to, między innymi, uczynienie istniejących obiektów i informacji dostępnymi dla osób niepełnosprawnych; modyfikowanie sprzętu; reorganizacja aktywności oraz pracy, dostosowanie programów nauczania, materiałów i strategii edukacyjnych, dostosowanie procedur medycznych lub ułatwienie dostępu do personelu wspierającego bez nieproporcjonalnych lub nadmiernych obciążeń.

24. Zobowiązania wynikające z racjonalnego dostosowania są inne niż te wynikające z dostępności. Celem obu grup jest zagwarantowanie dostępności, ale zobowiązanie dotyczące zapewnienia dostępności poprzez projektowanie uniwersalne lub technologie wspierające jest zobowiązaniem *ex ante*, natomiast zobowiązanie dotyczące zapewnienia racjonalnego dostosowania jest zobowiązaniem *ex nunc*:

(a) Jako zobowiązanie *ex ante*, dostępność musi być wbudowaną częścią systemów oraz procesów, bez względu na potrzeby konkretnej osoby niepełnosprawnej, na przykład, dostęp do budynku, usługi bądź produktu na równych zasadach z innymi obywatelami. Państwa-Strony muszą ustalić standardy dostępności, które zostaną wypracowane i przyjęte po konsultacjach z organizacjami osób niepełnosprawnych i będą zgodne z Artykułem 4(3) Konwencji. Zobowiązanie do zapewnienia dostępności to zobowiązanie proaktywne, systemowe.

(b) Jako zobowiązanie *ex nunc*, racjonalne dostosowanie musi być dostępne od momentu gdy osoba niepełnosprawna wymaga dostępu do niedostępnej sytuacji czy otoczenia, bądź chce wyegzekwować swoje prawa. Często, ale nie zawsze, wniosek o racjonalne dostosowanie wypływa od osoby, która prosi o dostęp lub od odpowiednich przedstawicieli takiej osoby lub grupy osób. W kwestii zakresu racjonalnego dostosowania należy negocjować z wnioskodawcą. W pewnych okolicznościach dostosowanie to staje się zbiorowym bądź publicznym dobrem. W innych przypadkach racjonalne dostosowanie przynosi korzyść wyłącznie wnioskodawcy. Zobowiązanie do wprowadzenia racjonalnego dostosowania ma charakter indywidualny, wymaga też działania od chwili gdy pojawia się wniosek o dostosowanie. Racjonalne dostosowanie wymaga by strona, na której spoczywa to zobowiązanie weszła w dialog z osobą niepełnosprawną. Należy zauważyć, iż zobowiązanie do zapewnienia racjonalnego dostosowania nie ogranicza się do sytuacji, w których osoba niepełnosprawna o nie wnioskuje lub w których można udowodnić, że strona zobowiązana była świadoma, że dana osoba jest niepełnosprawna. Zobowiązanie to powinno obowiązywać również w sytuacjach, w których strona zobowiązana powinna być świadoma, że dana osoba jest niepełnosprawna i w związku z tym może wymagać dostosowania w usunięciu barier znajdujących się na jej drodze do wyegzekwowania praw.

25. Zobowiązanie do wprowadzenia racjonalnego dostosowania zgodnie z Artykułami 2 i 5 Konwencji podzielić można na dwie części. Część pierwsza nakłada obowiązek czynnego prawnego działania w zakresie zagwarantowania racjonalnego dostosowania, które stanowi modyfikację bądź adaptację konieczną i stosowną w konkretnym przypadku, by zagwarantować osobie niepełnosprawnej możliwość egzekwowania i korzystania z jej praw. Zadaniem drugiej części tego zobowiązania jest danie pewności, że wymagane dostosowanie nie nałoży na stronę zobowiązaną nieproporcjonalnych i nadmiernych obciążeń.

(a) „Racjonalne dostosowanie” to jedno pojęcie, a przymiotnika „racjonalny” nie należy traktować jako usprawiedliwienia odstępstw; koncepcja „racjonalności” nie powinna być traktowana jako odrębny kwalifikator czy modyfikator samego zobowiązania. Nie jest to środek za pomocą którego można oceniać koszt dostosowania lub dostępność funduszy - ocena taka następuje na późniejszym etapie, gdy ocenia się „nieproporcjonalne i nadmierne obciążenia.” Racjonalność dostosowania jest bardziej odniesieniem do jego istotności, odpowiedniości i skuteczności jeżeli chodzi o potrzeby osoby niepełnosprawnej. Tak więc, dostosowanie jest racjonalne wtedy gdy osiąga cel (bądź cele) w jakim powstało, oraz gdy jest wykonane w taki sposób, by spełniać wymagania osoby niepełnosprawnej;

(b) „Nieproporcjonalny i nadmierny ciężar” należy rozumieć jako jedno pojęcie, które wyznacza granicę zobowiązania zapewnienia racjonalnego dostosowania. Wyrażenia w tym terminie należy uznać za synonimy w takim sensie, że odnoszą się one do tej samej idei: wniosek o racjonalne dostosowanie musi być powiązany z oceną potencjalnego nadmiernego lub nieusprawiedliwionego obciążenia po stronie dostosowującego;

(c) „Racjonalnego dostosowania” nie należy ponadto mylić ze „specyficznymi środkami”, w tym „środkami związanymi z akcją afirmatywną”. Mimo iż celem obu koncepcji jest osiągnięcie faktycznej równości, racjonalne dostosowanie to zobowiązanie niedyskryminacyjne, natomiast specyficzne środki wskazują na preferencyjne traktowanie osób niepełnosprawnych, by odnieść się do historycznego i/lub systemowego wykluczania niepełnosprawnych z korzyści egzekwowania praw. Przykłady specyficznych środków to, między innymi, tymczasowe środki mające przeciwdziałać niskiemu odsetkowi niepełnosprawnych kobiet zatrudnionych w sektorze prywatnym oraz programy wsparcia mające na celu zwiększenie liczby niepełnosprawnych studentów. Podobnie jak nie należy mylić racjonalnego dostosowania ze świadczeniem usług wsparcia, takich jak asystencja osobista osób niepełnosprawnych, wynikających z prawa do niezależnego życia i

włączenia społecznego, lub wsparcia w egzekwowaniu zdolności do czynności prawnych;

(d) W kontekście dostępu do wymiaru sprawiedliwości, „dostosowań proceduralnych” nie należy mylić z racjonalnym dostosowaniem; podczas gdy to ostatnie ograniczone jest zjawiskiem nieproporcjonalności, w przypadku dostosowań proceduralnych takie ograniczenie nie występuje.

26. Kluczowe elementy, którymi należy się kierować przy wdrażaniu zobowiązania do zapewnienia racjonalnego dostosowania to, między innymi:

(a) Identyfikacja oraz usunięcie barier, które wpływają na korzystanie przez osoby niepełnosprawne z praw człowieka, w dialogu z daną osobą niepełnosprawną;

(b) Ocena dostosowania pod względem wykonalności (prawnej lub praktycznej) - dostosowanie, które jest niemożliwe, ze względów prawnych lub praktycznych, jest niewykonalne;

(c) Ocena dostosowania pod względem tego, czy jest istotne (tj. konieczne i odpowiednie) lub skuteczne w zakresie realizacji danego prawa;

(d) Ocena tego, czy modyfikacja nakłada nieproporcjonalny i nadmierny ciężar na stronę zobowiązaną; ustalenie czy racjonalne dostosowanie jest nieproporcjonalne lub niesie ze sobą zbyt duże obciążenia wymaga oszacowania proporcjonalności związku pomiędzy wykorzystanymi środkami a celem, którym jest korzystanie z danego prawa;

(e) Upewnienie się iż dane racjonalne dostosowanie jest odpowiednie do osiągnięcia podstawowego celu, jakim jest promowanie równości oraz wyeliminowanie dyskryminacji osób niepełnosprawnych. Konieczne jest więc indywidualne podejście do każdej sytuacji, w oparciu o konsultacje z odpowiednim organem odpowiedzialnym za racjonalne dostosowanie jak również z daną osobą. Potencjalne czynniki, które należy przeanalizować to, między innymi, koszty, dostępne środki (w tym dofinansowania publiczne), rozmiar strony odpowiedzialnej (w całości), wpływ modyfikacji na instytucję lub działalność, korzyści osób trzecich, negatywny wpływ na inne osoby oraz racjonalne wymogi BHP. Gdy chodzi o Państwo-Stronę jako całość oraz podmioty sektora prywatnego, należy wziąć pod uwagę całość aktywów a nie finanse jednostki czy działu.

(f) Upewnienie się iż kosztów nie poniosą niepełnosprawni jako grupa;

(g) Upewnienie się iż ciężar dowodu spoczywa na stronie zobowiązanej, która twierdzi, że obciążenie jest nieproporcjonalne lub nadmierne.

27. Każde uzasadnienie odmowy racjonalnego dostosowania musi być oparte na obiektywnych kryteriach oraz poddane analizie oraz niezwłocznie przekazane danej osobie niepełnosprawnej. Kwestionowanie uzasadnienia racjonalnego dostosowania uzależnione jest od długości relacji pomiędzy stroną zobowiązaną a posiadaczem praw.

E. Artykuł 5 (4) o specyficznych środkach

28. specyficzne środki, w których nie należy widzieć dyskryminacji to pozytywne lub afirmatywne środki, których celem jest przyspieszenie wprowadzenia bądź osiągnięcie faktycznej równości osób niepełnosprawnych. Takie środki można odnaleźć w innych traktatach dotyczących praw człowieka, takich jak Artykuł 4 Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet lub Artykuł 1(4) Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, pociągają one za sobą wprowadzenie bądź utrzymanie pewnych rozwiązań działających na korzyść grup niedostatecznie reprezentowanych bądź marginalizowanych. Środki te mają

zazwyczaj charakter tymczasowy, choć w niektórych przypadkach konieczne są trwałe, specyficzne środki, w zależności od kontekstu i okoliczności, w tym od charakteru konkretnego naruszenia sprawności lub barier strukturalnych w społeczeństwie. Przykłady specyficznych środków to programy wsparcia, przyznanie i/lub przeniesienie środków, rekrutacja celowana, zatrudnienie i awansowanie, systemy kwotowe, środki prowadzące do rozwoju i upodmiotowienia, jak również opieka wytchnieniowa i środki technologiczne.

29. Specyficzne środki przyjęte przez Państwa-Strony w konsekwencji Artykułu 5(4) Konwencji muszą być zgodne z wszystkimi jej postanowieniami. W szczególności, ich wynikiem nie może być wzmocnienie zjawiska izolacji, segregacji, stereotypowego traktowania, stygmatyzacji lub innych form dyskryminacji osób niepełnosprawnych. W związku z tym przy wprowadzaniu specyficznych środków Państwa-Strony muszą pozostawać w bliskim kontakcie z organizacjami osób niepełnosprawnych oraz angażować je w ten proces.

VI. Ogólne zobowiązania Państw-Stron wynikające z Konwencji, które odnoszą się do równości i niedyskryminacji

30. Państwa-Strony zobowiązane są do respektowania, ochrony oraz przestrzegania prawa osób niepełnosprawnych do niedyskryminacji i równości. W związku z tym Państwa-Strony muszą powstrzymać się od jakichkolwiek działań, które dyskryminują osoby niepełnosprawne. W szczególności Państwa-Strony zobowiązane są do zniesienia lub modyfikacji istniejących praw, regulacji, zwyczajów i praktyk, które są przejawem takiej dyskryminacji. Komitet często podawał przykłady takich działań, na przykład: prawo do opieki oraz inne przepisy, które naruszają zdolność do czynności prawnych;⁵ przepisy dotyczące zdrowia psychicznego, legitymizujące przymusową instytucjonalizację oraz leczenie, które mają charakter dyskryminujący i muszą zostać zniesione;⁶ niedobrowolna sterylizacja niepełnosprawnych dziewczynek i kobiet; niedostępne mieszkalnictwo oraz polityka instytucjonalizacji;⁷ przepisy i rozwiązania zezwalające na edukację niewłączającą;⁸ oraz przepisy prawa wyborczego, które pozbawiają tego prawa osoby niepełnosprawne.⁹

31. Skuteczne korzystanie z prawa do równości i niedyskryminacji wymaga przyjęcia środków wykonawczych, takich jak:

(a) Działania mające na celu podniesienie świadomości społecznej w zakresie praw osób niepełnosprawnych wynikających z Konwencji, znaczenia dyskryminacji oraz istniejących środków odwoławczych;

---

5 Patrz: Komitet ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami, Komentarz ogólny Nr 1 (2014) na temat równości wobec prawa.

6 Patrz: wytyczne Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami dotyczące Artykułu 14, par. 6 oraz 14. Dostępny na stronie internetowej Komitetu (www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx).

7 Patrz: Komentarz ogólny Nr 4 (2016) na temat prawa do edukacji włączającej, par. 24.

8

9 Patrz: *Bujdosó i in. v. Węgry* (CRPD/C/10/D/4/2011).

(b) Działania mające na celu zapewnienie zaskarżalności kwestii wynikających z praw zawartych w Konwencji przed sądami krajowymi oraz zagwarantowanie dostępu do wymiaru sprawiedliwości wszystkim osobom doświadczającym dyskryminacji;

(c) Ochrona przed działaniami odwetowymi, takimi jak gorsze traktowanie lub negatywne konsekwencje jako reakcja na skargę lub procedury mające na celu wyegzekwowanie zgodności z przepisami dotyczącymi równości;

(d) Prawo do wytoczenia sprawy sądowej oraz dochodzenia roszczeń za pośrednictwem stowarzyszeń, organizacji lub innych podmiotów prawnych, które są prawdziwie zainteresowane realizacją prawa do równości;

(e) Konkretny reguły związane z dowodami aby mieć pewność iż stereotypowe myślenie o zdolnościach osób niepełnosprawnych nie będzie powodem sytuacji, w której ofiarom dyskryminacji ogranicza się możliwości uzyskania zadośćuczynienia;

(f) Skuteczne, proporcjonalne i odstraszające sankcje za pogwałcenie prawa do równości i adekwatnych środków odwoławczych;

(g) Wystarczające i dostępne świadczenie pomocy prawnej, by zagwarantować dostęp do sprawiedliwości powodowi w procesie dotyczącym dyskryminacji.

32. Państwa-Strony muszą określić obszary bądź podgrupy osób niepełnosprawnych, w tym te doświadczające dyskryminacji interseksjonalnej, które wymagają specyficznych środków w celu przyspieszenia bądź osiągnięcia równości włączającej. Państwa-Strony zobowiązane są podjąć specyficzne środki dla takich grup.

33. Co się tyczy zobowiązania Państw-Stron do konsultacji, Artykuł 4(3) oraz Artykuł 33(3) Konwencji podkreślają istotną rolę jaką organizacje osób niepełnosprawnych muszą odegrać we wdrażaniu i monitorowaniu zapisów Konwencji. Państwa-Strony muszą przeprowadzać konsultacje z takimi organizacjami i angażować w cały proces organizacje reprezentujące ogromną różnorodność społeczeństwa, w tym dzieci, osoby z autyzmem, osoby ze schorzeniami genetycznymi lub neurologicznymi, osoby ze schorzeniami rzadkimi i przewlekłymi, osoby z albinizmem osoby homo- bi, trans- lub interseksualne, przedstawiciele ludów rdzennych, członkowie społeczności wiejskich, osoby starsze, kobiety, ofiary konfliktów zbrojnych oraz osoby pochodzące z mniejszości etnicznych lub środowisk migranckich. Tylko w takiej sytuacji można oczekiwać, że problem wszelkiej, w tym interseksjonalnej oraz wielokrotnej, dyskryminacji zostanie rozwiązany.

34. Artykuł 5 Konwencji nakłada na Państwa-Strony zobowiązania związane z informacją, czyli obowiązek zbierania i analizowania odpowiednich danych i wniosków badawczych w celu określenia nierówności społecznych, praktyk dyskryminacyjnych oraz form defaworyzowania, oraz analizy skuteczności środków wykorzystanych do promowania równości. Komitet zauważa, że w wielu Państwach-Stronach brak jest aktualnych danych na temat dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność oraz, że często, w przypadkach gdy zezwalają na to krajowe akty prawne oraz przepisy, nie wprowadza się różnicowania ze względu na rodzaj naruszonej sprawności, płeć, tożsamość płciową, pochodzenie etniczne, religię, wiek lub inne

wymiary tożsamości. Takie dane oraz ich analiza mają kluczowe znaczenie dla opracowania skutecznych środków dla równości i niedyskryminacji.

35. Państwa-Strony powinny ponadto prowadzić właściwe badania nad prawami osób niepełnosprawnych do równości i niedyskryminacji. Programy badawcze muszą angażować osoby niepełnosprawne w proces badawczy od etapu opracowywania planu, by mieć pewność, że ich udział w badaniach będzie miał istotny charakter. Włączające procesy badawcze, które mają charakter współuczestniczenia powinny zapewnić uczestnikom bezpieczną przestrzeń i skupiać się na realnych doświadczeniach oraz wymaganiach osób niepełnosprawnych.

VII. Związek z innymi konkretnymi artykułami Konwencji

A. Artykuł 6 o niepełnosprawnych kobietach

36. Niepełnosprawne kobiety i dziewczynki są wśród tych grup osób niepełnosprawnych, które najczęściej doświadczają dyskryminacji wielokrotnej oraz intersekcyjnej.¹⁰ Artykuł 6 ma charakter przekrojowy, co znaczy że jego treść należy odnieść do wszystkich postanowień Konwencji.¹¹ Choć pojęcie „dyskryminacji wielokrotnej” pada wyłącznie w Artykule 6, dyskryminacja wielokrotna i intersekcyjna może wystąpić przy jakimkolwiek połączeniu dwóch lub więcej przyczyn. Artykuł 6 jest artykułem wiążącym, który dotyczy równości i niedyskryminacji oraz zakazuje dyskryminacji niepełnosprawnych dziewczynek i kobiet oraz zobowiązuje Państwa-Strony do promowania równości szans i wyników. Co więcej, podobnie jak Artykuł 7, Artykuł 6 ma charakter bardziej ilustracyjny niż wyczerpujący, wskazuje na zobowiązania w zakresie dwóch czołowych przykładów dyskryminacji wielokrotnej oraz intersekcyjnej.

B. Artykuł 7 o dzieciach niepełnosprawnych

37. Dzieci niepełnosprawne często doświadczają dyskryminacji wielokrotnej oraz intersekcyjnej. Państwa-Strony muszą zakazać wszelkich form dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, które w sposób szczególny dotyczą dzieci; udostępnić skuteczne i dostępne środki odwoławcze oraz podnieść świadomość w tym zakresie, zarówno w społeczeństwie jak i wśród specjalistów, by zapobiegać i wyeliminować dyskryminację. Na przykład, w wielu Państwach-Stronach można zgodnie z prawem naruszać nietykalność cielesną dzieci pod płaszczykiem „dyscypliny” lub „bezpieczeństwa” (np. krępowanie). Często kary fizyczne w sposób nieproporcjonalny dotyczą niepełnosprawnych dzieci. Państwa-Strony muszą zakazać wszelkich form kar cielesnych oraz okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania dzieci we wszystkich sytuacjach oraz zagwarantować podjęcie odpowiednich kroków w celu egzekwowania tego zakazu.

38. Pojęcie „dobra dziecka” zawarte w Artykule 3 Konwencji o prawach dziecka w przypadku dzieci niepełnosprawnych winno być stosowane z uważnym namysłem oraz przy braniu pod uwagę okoliczności, w których te dzieci funkcjonują. Państwa-Strony powinny promować umieszczenie niepełnosprawności w centrum ogólnych aktów prawnych i rozwiązań politycznych z zakresu dzieciństwa i okresu dojrzewania. Pojęcie „dobra dziecka” nie może być jednak wykorzystywane do tego by uniemożliwić dzieciom, szczególnie dziewczynkom, niepełnosprawnym

---

10 Patrz: Komitet ONZ ds. Eliminacji Przemocy Wobec Kobiet, Rekomendacja ogólna nr 28 (2010) na temat podstawowych zobowiązań Państw-Stron wynikających z Artykułu 2, par. 31.

11 Patrz: Komitet ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami, Komentarz ogólny nr 3, par. 12.

egzekwowania ich prawa do nietykalności cielesnej. Pojęcie to powinno być wykorzystywane do zapewnienia dzieciom niepełnosprawnym dostępu do informacji i możliwości współdecydowania w każdej kwestii dotyczącej ich sytuacji. Państwa-Strony powinny w szczególności odnieść się do kwestii instytucjonalizacji oraz przemocy wobec dzieci niepełnosprawnych, którym odbiera się prawo do dorastania we własnych rodzinach, które to działanie jest przejawem dyskryminacji. Państwa-Strony powinny wdrażać strategie na rzecz deinstytucjonalizacji, które pomogą dzieciom żyć we własnych rodzinach lub w alternatywnej formie życia rodzinnego w społeczności. Ponadto, Państwa-Strony powinny przyjąć środki wspierające, które pozwolą wszystkim dzieciom niepełnosprawnym egzekwować swoje prawo do bycia wysłuchanym w trakcie wszystkich działań, które ich dotyczą, włączając w to parlament oraz decyzyjne komitety i organy.

C. Artykuł 8 o podnoszeniu świadomości społecznej

39. Niemożliwe jest zwalczanie dyskryminacji bez podniesienia świadomości całego społeczeństwa oraz rządów. Dlatego też, każdemu środkowi służącemu niedyskryminacji i równości musi towarzyszyć odpowiednie rozwiązanie z zakresu poprawy świadomości oraz środki zmierzające do zmiany bądź zniesienia złożonych negatywnych stereotypów dotyczących niepełnosprawności, jak również negatywnego nastawienia. Ponadto, przemoc, szkodliwe praktyki, należy zwalczać przy wykorzystaniu kampanii podnoszących świadomość. Państwa-Strony powinny podjąć kroki mające na celu zachęcenie, między innymi, mediów do przedstawiania niepełnosprawnych w sposób zgodny z celem Konwencji oraz tak, by zmienić szkodliwy nieprawdziwy wizerunek osób niepełnosprawnych jako jednostek niebezpiecznych dla siebie lub innych, bądź cierpiących, zależnych obiektów opieki nieposiadających autonomii, którzy stanowią nieproduktywne społeczne oraz ekonomiczne obciążenie dla społeczeństwa.

D. Artykuł 9 o dostępności

40. Dostępność jest warunkiem podstawowym oraz środkiem do osiągnięcia faktycznej równości wszystkich osób niepełnosprawnych. Aby osoby niepełnosprawne w sposób efektywny uczestniczyły w życiu społeczności, Państwa-Strony muszą zająć się dostępnością otoczenia architektonicznego, transportu publicznego oraz informacji i usług komunikacyjnych, które muszą być dostępne i możliwe do używania przez wszystkich niepełnosprawnych na równych zasadach z innymi obywatelami. W kontekście usług komunikacyjnych dostępność dotyczy, między innymi, wsparcia socjalnego i komunikacyjnego.

41. Jak zaznaczono powyżej, dostępność i racjonalne dostosowanie to dwa odrębne pojęcia z zakresu aktów prawnych i rozwiązań politycznych dotyczących równości:

(a) Zobowiązania dotyczące dostępności odnoszą się do grup i muszą być wdrażane stopniowo lecz bezwarunkowo;

(b) Natomiast zobowiązania dotyczące racjonalnego dostosowania są zindywidualizowane, stosują się natychmiastowo do wszystkich praw oraz mogą być ograniczone czynnikiem nieproporcjonalności.

42. Ponieważ stopniowa realizacja dostępności w otoczeniu architektonicznym, transporcie oraz informacji i usługach komunikacyjnych może potrwać, racjonalne dostosowanie może w międzyczasie służyć jako środek do zapewnienia dostępu jednostce - jako zobowiązanie o charakterze natychmiastowym. Komitet wzywa Państwa-Strony do kierowania się Komentarzem ogólnym Nr 2 (2014) na temat dostępności.

E. Artykuł 11 o sytuacjach zagrożenia i pomocy humanitarnej

43. Niedyskryminację należy zapewnić w sytuacjach ryzyka i kryzysów humanitarnych, również w związku ze zobowiązaniami wynikłymi z międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym przepisów dotyczących rozbrojenia, tak by zająć się typowym dla takich sytuacji podwyższonym ryzykiem dyskryminacji osób niepełnosprawnych.

44. Niepełnosprawne osoby przesiedlone i/lub niepełnosprawni uchodźcy często nie mają równego dostępu do tego, co niezbędne do życia, jak woda, urządzenia sanitarne, żywność oraz schronienie. Na przykład, często nie istnieją dostępne pomieszczenia higieniczne jak latryny oraz prysznice, lub ich liczba jest niewystarczająca.

45. W sytuacjach ryzyka i kryzysów humanitarnych niepełnosprawne kobiety i dziewczynki stoją w obliczu szczególnie wysokiego ryzyka przemocy, w tym przemocy seksualnej bądź wykorzystania oraz mniejsze jest prawdopodobieństwo iż uzyskają one dostęp do usług związanych z rekonwalescencją i rehabilitacją jak również do wymiaru sprawiedliwości.¹²

46. W związku z tym Państwa-Strony zobowiązane są kierować się zasadą niedyskryminacji we wszystkich swoich programach i działaniach. Obejmuje to włączenie osób niepełnosprawnych do krajowych protokołów reagowania w sytuacjach nadzwyczajnych, uwzględnienie osób niepełnosprawnych w scenariuszach ewakuacji, opracowanie dostępnych informacji i umożliwienie dostępu do infolinii, zagwarantowanie dostępnego dla niepełnosprawnych sposobu dystrybucji pomocy humanitarnej w trakcie kryzysów humanitarnych oraz zapewnienie dostępnej dla niepełnosprawnych wody, urządzeń sanitarnych i higienicznych w schronach na wypadek sytuacji nadzwyczajnych oraz obozach dla uchodźców. Po sytuacjach nadzwyczajnych dostępna rekonstrukcja obiektów jest czynnikiem decydującym dla równości osób niepełnosprawnych w społeczeństwie. Aby zapewnić takie rozwiązania, Państwa-Strony muszą nawiązać bliską współpracę z osobami niepełnosprawnymi, poprzez organizacje je reprezentujące w opracowywaniu i wdrażaniu, monitorowaniu oraz ocenie prawodawstwa i rozwiązań politycznych odnoszących się do wszystkich etapów sytuacji wyjątkowych.

F. Artykuł 12 o równości wobec prawa

47. Prawo do zdolności prawnej i do czynności prawnych jest prawem podstawowym, co oznacza iż jest ono niezbędne do korzystania z niemal wszystkich pozostałych praw wynikających z Konwencji, w tym prawa do równości i niedyskryminacji. Artykuły 5 oraz 12 są w sposób fundamentalny powiązane, ponieważ równość wobec prawa musi zakładać korzystanie ze zdolności prawnej i do czynności prawnych przez wszystkie osoby niepełnosprawne na równych zasadach z innymi obywatelami. Dyskryminacja poprzez odmowę zdolności prawnej i do czynności prawnych może przyjąć różne formy, w tym może być zależna od statusu, funkcjonowania oraz wyniku. Odmowa prawa do podejmowania decyzji ze względu na niepełnosprawność na każdy z powyższych sposobów jest praktyką dyskryminacyjną.¹³

48. Kluczową różnicą pomiędzy zobowiązaniem dotyczącym racjonalnego dostosowania wynikającym z Artykułu 5 Konwencji a pomocą osobom niepełnosprawnym w korzystaniu z ich zdolności do czynności prawnej według Artykułu 12(3), jest fakt iż zobowiązanie wynikające z Artykułu 12(3) nie jest niczym ograniczone. Fakt iż pomoc w korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych może stanowić nieproporcjonalny i nadmierny ciężar nie ogranicza wymogu świadczenia jej.

---

12 Patrz: Komentarz ogólny Nr 3, par. 49–50.

13 Patrz: Komentarz ogólny Nr 1, par. 15.

49. By zapewnić spójność Artykułów 5 i 12 Konwencji, Państwa-Strony powinny:

(a) Zreformować istniejące prawodawstwo w taki sposób, by zakazywało dyskryminującej odmowy zdolności do czynności prawnych w oparciu o modele w których mowa o statusie, funkcjonowaniu bądź wynikach. Tam, gdzie jest to właściwe, zastąpić powyższe modele modelami wspieranego podejmowania decyzji, przy jednoczesnym wzięciu pod uwagę uniwersalnej zdolności do czynności prawnych osób dorosłych bez jakiegokolwiek formy dyskryminacji.

(b) Dostarczyć środki systemom wspieranego podejmowania decyzji, by pomóc osobom niepełnosprawnym w poruszaniu się w zakresie istniejących systemów prawnych. Opracowanie rozwiązań prawnych dla takich usług oraz ich finansowanie powinno odbywać się zgodnie z kluczowymi postanowieniami określonymi w paragrafie 29 Komentarza ogólnego Nr 1 (2014) na temat równości wobec prawa. Mowa tu o budowaniu każdego systemu wsparcia w oparciu o rozwiązania, które umożliwiają korzystanie z praw oraz realizację woli i preferencji osobom otrzymującym wsparcie, a nie o to co uznaje się za rozwiązania służące ich dobru. Najlepsza interpretacja woli i preferencji powinna zastąpić pojęcie dobra we wszystkich kwestiach dotyczących osób dorosłych, w których do tej pory nie stosowano takiego podejścia.

(c) Państwa-Strony powinny zapewnić ochronę przed dyskryminacją poprzez utworzenie dostępnej lokalnie sieci bezpłatnych porad lub pomocy prawnej respektującej wolę oraz preferencje tych osób, jak również chronić ich prawa proceduralne (prawo do zdolności do czynności prawnych) w takim samym stopniu jak prawa związane z innymi rodzajami zastępstwa prawnego. Poza tym Państwa-Strony muszą mieć pewność, iż instrumenty służące ochronie nie są oparte na pozbawieniu zdolności do czynności prawnych lub innej formie ograniczenia niepełnosprawnym dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

50. Należy szkolić i edukować właściwe organy, takie jak decydenci w zakresie prawa, jednostki świadczące usługi lub inne istotne podmioty. Państwa-Strony zobowiązane są zapewnić korzystanie na równych zasadach ze wszystkich towarów i usług oferowanych w społeczeństwie, w tym towarów i usług wyszczególnionych w Artykule 12(5), który podaje przykłady tych produktów, od których niepełnosprawni są w szczególności sposobem odcięci, takich jak nieruchomości bądź usługi finansowe, np. kredyty hipoteczne. Artykuł 25(e) wspomina o innej usłudze, która zwyczajowo nie jest dostępna dla osób niepełnosprawnych, mianowicie o ubezpieczeniu na życie oraz (prywatnym) ubezpieczeniu zdrowotnym. Państwa-Strony powinny wziąć na siebie aktywną rolę w zapewnieniu wszechstronnego równego dostępu do dóbr i usług sektora prywatnego. Działania te obejmują zaostrzenie przepisów antydyskryminacyjnych, ponieważ to one odnoszą się do działań sektora prywatnego. Współpraca ze związkami zawodowymi i innymi jednostkami powinna zostać wykorzystana w taki sposób, by odnaleźć partnerów chętnych wprowadzaniu zmian.

G. Artykuł 13 o dostępie do wymiaru sprawiedliwości

51. Prawa i zobowiązania odnoszące się do równości i niedyskryminacji opisane w Artykule 5, wymagają szczególnego namysłu gdy czytamy je w kontekście Artykułu 13, który wzywa, między innymi, do zapewniania dostosowań proceduralnych i właściwych dla wieku. Tym, co różni powyższe dostosowania od dostosowania racjonalnego, jest fakt, iż dostosowania proceduralne nie są ograniczone czynnikiem nieproporcjonalności. Przykładem dostosowania proceduralnego jest przyjęcie do wiadomości zróżnicowanych sposobów komunikowania się niepełnosprawnych stających przed sądem bądź trybunałem. Jeżeli zaś chodzi o dostosowania właściwe dla wieku, może to być na przykład rozpowszechnianie informacji dotyczących mechanizmów składania skarg oraz dostępu do wymiaru sprawiedliwości sporządzonych w języku prostym i właściwym dla danego wieku.

1. Artykuł 13 (1)

52. Aby zagwarantować skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości, procesy muszą dopuszczać uczestnictwo i być transparentne. Działania umożliwiające udział, to między innymi:

- (a) Podanie informacji w sposób zrozumiały i dostępny;
- (b) Uznanie i dostosowanie różnych metod komunikacji;
- (c) Fizyczna dostępność na wszystkich etapach procedury;
- (d) Tam gdzie to właściwe, wsparcie finansowe w oparciu o ustawowe kryterium dochodowe.

53. Odpowiednie środki ochrony dla tych osób, które nawet przy wsparciu nie są w stanie bronić się przed dyskryminacją, bądź takich których opcje są mocno ograniczone ze względu na lęk przed negatywnymi konsekwencjami, stanowią działania w interesie publicznym (*actio popularis*).

54. Co więcej, w celu zapewnienia transparentności, działania Państwa-Strony muszą mieć na celu udostępnienie wszelkich informacji w formacie dostępnym oraz rejestrowanie całej powiązanej dokumentacji, w tym rozszczeń, spraw oraz nakazów sądowych.

2. Artykuł 13 (2)

55. By wywołać odpowiedni respekt i jednocześnie przestrzeganie praw i zobowiązań, konieczne jest szkolenie funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, podniesienie świadomości posiadaczy praw oraz zbudowanie umiejętności przedstawicieli grupy zobowiązanej do wypełniania powinności. Właściwe szkolenie powinno dotyczyć:

- (a) Złożoności zjawiska interseksyjności oraz faktu, że osoby nie powinny być określane wyłącznie poprzez pryzmat swojej naruszonej sprawności. Podnoszenie świadomości w zakresie interseksyjności powinno mieć charakter właściwy dla konkretnych form dyskryminacji i ucisku;
- (b) Różnorodności osób niepełnosprawnych i ich indywidualnych wymagań ukierunkowanych na uzyskanie efektywnego dostępu do wszystkich wymiarów systemu sprawiedliwości na równych zasadach z innymi obywatelami;
- (c) Osobistej autonomii i znaczenia zdolności prawnej wszystkich ludzi;
- (d) Centralnej roli, jaką skuteczna i rzeczowa komunikacja odgrywa w udanym procesie włączenia;
- (e) Środków przyjętych dla skutecznego szkolenia personelu, w tym prawników, urzędników, sędziów, personelu więziennego, tłumaczy języka migowego, policjantów, w zakresie praw osób niepełnosprawnych.

H. Artykuł 14 o wolności i bezpieczeństwie osobistym, Artykuł 15 o wolności od tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, Artykuł 16 o wolności od wyzysku, przemocy i wykorzystywania oraz Artykuł 17 o ochronie integralności osobistej

56. Przemoc, wykorzystywanie oraz inne formy okrutnych i poniżających kar, takich jak krępowanie bądź odosobnienie lub też agresywne ataki, w sposób nieproporcjonalnie częstszy dotyczą osób niepełnosprawnych. Komitet w sposób szczególnie zaniepokojony jest poniższymi działaniami wymierzonymi w osoby niepełnosprawne, w tym dzieci, ze względu na niepełnosprawność, które z definicji mają charakter dyskryminacyjny: odebranie dzieci niepełnosprawnych rodzinom i

przymusowe umieszczenie ich w instytucjach; pozbawienie wolności; tortury bądź okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub kara; przemoc oraz przymusowe leczenie osób niepełnosprawnych w placówkach zdrowia psychicznego i poza nimi. Państwa Strony muszą podjąć wszelkie właściwe działania mające na celu zapewnienie ochrony przed oraz zapobieganie wszelkim formom wyzysku, przemocy i wykorzystywania wobec osób niepełnosprawnych. Należy zakazać przymusowego leczenia niepełnosprawności.

I. Artykuł 19 o niezależnym życiu i włączeniu w społeczność lokalną

57. Artykuł 19 Konwencji potwierdza zasadę niedyskryminacji oraz uznanie prawa osób niepełnosprawnych do bycia włączonym w społeczność i do niezależnego w niej funkcjonowania. By zrealizować prawo do **niezależnego życia** i do bycia włączonym w społeczność, Państwa Strony muszą podjąć skuteczne i właściwe działania mające na celu ułatwienie korzystania w pełni z prawa do włączenia oraz udziału osób niepełnosprawnych w życiu społeczności. Działanie te obejmują wdrożenie strategii w zakresie deinstytucjonalizacji oraz, zgodnie z Komentarzem ogólnym Komitetu nr 5 (2017) na temat niezależnego życia i włączenia społecznego, przydzielenie (przesunięcie) środków usługom wspierającym niezależne życie, dostępnemu (fizycznie i ekonomicznie) mieszkalnictwu, usługom wsparcia dla opiekunów faktycznych, rodzin oraz edukacji włączającej.

58. Artykuł 19 Konwencji uznaje prawo do tego iż nie jest się zobligowanym do mieszkania w określonych warunkach ze względu na swoją niepełnosprawność. Instytucjonalizacja ma charakter dyskryminujący ponieważ wskazuje na niepowodzenie jeżeli chodzi o stworzenie w społeczności usług wsparcia dla osób niepełnosprawnych, które zmuszone są porzucić uczestnictwo w życiu społecznym by uzyskać wsparcie. Uzależnienie otrzymania publicznych usług z zakresu zdrowia psychicznego od instytucjonalizacji osób niepełnosprawnych stanowi różnicujące traktowanie ze względu na niepełnosprawność, i jako takie ma charakter dyskryminacyjny.

59. Kryteria oraz procedury uzyskania dostępu do usług wsparcia muszą zostać zdefiniowane w sposób niedyskryminujący i muszą w większym stopniu skupiać się na potrzebach osoby niż na jej naruszeniu sprawności, zgodnie z modelem opartym na prawach człowieka. Wprowadzane usługi wsparcia powinny skupiać się na osobie, zwracać szczególną uwagę na wiek i płeć oraz być właściwe kiedy oceniane z perspektywy kulturowej.

60. Państwa-Strony powinny zakazać oraz powstrzymać osoby trzecie przed nakładaniem praktycznych bądź proceduralnych barier na samodzielne życie i bycie częścią społeczności, na przykład poprzez upewnienie się iż usługi są zgodne ze standardami niezależnego życia oraz iż osobom niepełnosprawnym nie odbiera się możliwości wynajmu lub nie są one gorzej traktowane na rynku mieszkaniowym.

J. Artykuł 23 o poszanowaniu życia rodzinnego i domowego

61. Osoby niepełnosprawne często padają ofiarami dyskryminacji w zakresie egzekwowania swojego prawa do wstąpienia w związek małżeński bądź praw rodzicielskich ze względu na dyskryminujące akty prawne i rozwiązania polityczne oraz środki administracyjne. Niepełnosprawni rodzice często są postrzegani jako niewykwalifikowani lub niebędący w stanie zająć się swoimi dziećmi. Odebranie dziecka rodzicom ze względu na niepełnosprawność dziecka bądź rodziców lub jednych i drugich stanowi dyskryminację i pogwałcenie Artykułu 23.

62. Umieszczenie dzieci w instytucjach ze względu na ich niepełnosprawność również stanowi formę dyskryminacji zabronioną Artykułem 23(5) Konwencji. Państwa zobowiązane są zagwarantować zarówno rodzicom niepełnosprawnym jak i

rodzicom dzieci niepełnosprawnych niezbędne społeczne wsparcie w opiece nad dziećmi.

K. Artykuł 24 o edukacji

63. Niezapewnienie przez niektóre Państwa-Strony uczniom niepełnosprawnym, tym z widoczną oraz niewidoczną niepełnosprawnością oraz tym, którzy padają ofiarą wielorakiej bądź intersekcyjnej dyskryminacji, równego dostępu do szkół powszechnych z wysokiej jakości edukacją włączającą ma charakter dyskryminacyjny oraz jest niezgodne z celami Konwencji, co więcej takie zaniechanie stanowi bezpośrednie naruszenie Artykułów 5 oraz 24. Artykuł 5(1) współgra z Artykułem 24 i nakłada na Państwa-Strony obowiązek likwidacji wszelkiego rodzaju dyskryminujących barier, w tym barier prawnych i społecznych na drodze do edukacji włączającej.

64. Modele edukacji opartej na segregacji, które wykluczają uczniów niepełnosprawnych z edukacji powszechnej oraz włączającej ze względu na ich niepełnosprawność, naruszają Artykuły 5(2) oraz 24(1)(a) Konwencji. Artykuł 5(3) nakłada na Państwa-Strony obowiązek podjęcia stosownych kroków, by zagwarantować racjonalne dostosowanie. To prawo osób niepełnosprawnych zostaje wzmocnione w Artykule 24(2)(b), który nakłada na Państwa-Strony obowiązek zagwarantowania osobom niepełnosprawnym dostępu do edukacji włączającej na równych zasadach z innymi obywatelami w społeczności, w której żyją. Cel ten można osiągnąć poprzez zagwarantowanie racjonalnego dostosowania w odpowiedzi na wniosek konkretnej osoby niepełnosprawnej, zgodnie z Artykułem 24(2)(c), oraz poprzez tworzenie nowych i włączających obiektów według zasad projektowania uniwersalnego. Standaryzowane systemy oceny, w tym egzaminy wstępne, które bezpośrednio bądź pośrednio wykluczają niepełnosprawnych studentów mają charakter dyskryminacyjny oraz stanowią naruszenie Artykułów 5 i 24. Zobowiązania Państw-Stron wykraczają poza instytucję szkoły. Państwa-Strony zobowiązane są zagwarantować transport wszystkim uczniom niepełnosprawnym, w przypadku gdy możliwości transportu są ograniczone ze względu na bariery społeczne lub ekonomiczne.

65. By zagwarantować równość i niedyskryminację w edukacji dzieciom niesłyszącym, należy zorganizować warunki do nauki języka migowego wraz z niesłyszącymi rówieśnikami oraz dorosłymi niesłyszącymi w roli mentorów. Brak biegłej znajomości języka migowego po stronie nauczycieli dzieci niesłyszących oraz niedostępne obiekty edukacyjne wykluczają dzieci niesłyszące i z tego powodu uznane są za działania o charakterze dyskryminacyjnym. Komitet wzywa Państwa-Strony do kierowania się Komentarzem ogólnym Nr 4 (2016) na temat prawa do edukacji włączającej, w momencie wprowadzania środków służących wypełnieniu zobowiązań wynikających z Artykułów 5 oraz 24.

L. Artykuł 25 o zdrowiu

66. Zgodnie z Artykułami 5 i 25 Konwencji, Państwa-Strony zobowiązane są do zakazania oraz zapobiegania dyskryminującej odmowie niepełnosprawnym dostępu do opieki zdrowotnej jak również do zagwarantowania usług zdrowotnych z uwzględnieniem kwestii płci, w tym do respektowania praw z obszaru zdrowia seksualnego i związanego z rozrodczością. Ponadto, Państwa-Strony muszą zwrócić uwagę na te formy dyskryminacji, które naruszają prawa osób niepełnosprawnych, które utrudniają im egzekwowanie swojego prawa do zdrowia poprzez naruszenie prawa do otrzymywania opieki zdrowotnej w oparciu o nieprzymuszoną zgodę i

pełne poinformowanie¹⁴ lub poprzez uczynienie obiektów bądź informacji niedostępnymi.¹⁵

M. Artykuł 27 o pracy i zatrudnieniu

67. By osiągnąć faktyczną równość w rozumieniu postanowień Konwencji, Państwa-Strony zobowiązane są do zagwarantowania braku jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność w związku z pracą oraz zatrudnieniem.¹⁶ By zapewnić racjonalne dostosowanie, w takiej formie jaką opisano w Artykule 5(3), oraz by osiągnąć lub przyspieszyć faktyczną równość w środowisku pracy, w takiej formie jaką opisano w Artykule 5(4), Państwa-Strony powinny:

(a) Stwarzać udogodnienia osobom niepełnosprawnym w odejściu od środowiska pracy, w którym obowiązuje segregacja oraz wspierać ich udział w otwartym rynku pracy, a w międzyczasie zapewnić natychmiastowe zastosowanie prawa pracy do tych rozwiązań;

(b) Promować prawo do zatrudnienia wspomaganego, w tym do asystencji, coachingu zawodowego oraz programów kształcenia zawodowego; chronić prawa pracowników niepełnosprawnych oraz dać osobom niepełnosprawnym prawo do swobodnego wyboru zawodu;

(c) Upewnić się iż wynagrodzenie osób niepełnosprawnych nie jest niższe niż płaca minimalna oraz, że nie tracą oni prawa do świadczeń z tytułu niepełnosprawności w związku z podjętą pracą;

(d) Uznać odmowę racjonalnego dostosowania za dyskryminację oraz zakazać dyskryminacji wielokrotnej i interseksjonalnej jak również molestowania;

(e) Zagwarantować właściwy niedyskryminujący tryb wejścia i wyjścia niepełnosprawnych ze stosunku pracy. Państwa-Strony zobowiązane są zagwarantować równy i skuteczny dostęp do świadczeń i uprawnień, takich jak emerytura czy zasiłek dla bezrobotnych. Nie należy ograniczać dostępu do takich uprawnień poprzez wykluczenie z zatrudnienia, co w konsekwencji jeszcze bardziej zaostrza stan wykluczenia;

(f) Promować pracę we włączającym i dostępnym środowisku, w bezpiecznych warunkach zarówno w sektorze publicznym jak i prywatnym;

(g) Upewnić się iż osoby niepełnosprawne mają równe szanse awansu zawodowego poprzez organizowanie regularnych spotkań ewaluacyjnych z ich przełożonymi oraz poprzez zdefiniowanie celów, co powinno stanowić część wszechstronnej strategii;

(h) Zapewnić osobom niepełnosprawnym dostęp do szkolenia, przekwalifikowania oraz edukacji, w tym do kształcenia zawodowego i rozwoju zawodowego dla niepełnosprawnych pracowników jak również prowadzić szkolenia dla pracodawców, organizacji pracowniczych, związków zawodowych i właściwych organów w zakresie zatrudnienia osób niepełnosprawnych oraz racjonalnego dostosowania;

(i) Działać na rzecz środków BHP o uniwersalnym zastosowaniu dla osób niepełnosprawnych, w tym przepisów BHP o charakterze niedyskryminującym i włączającym osoby niepełnosprawne;

(j) Uznać prawo osób niepełnosprawnych do członkostwa w organizacjach pracowniczych i związkach zawodowych.

---

14 Patrz: Komentarz ogólny Nr 1, par. 41.

15 Patrz: Komentarz ogólny Nr 2, par. 40.

16 Patrz: Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu, 1958 (Nr 111) oraz Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych, 1983 (Nr 159).

N. Artykuł 28 o adekwatnych warunkach życia i ochronie socjalnej

68. Jak napisano w paragrafie 59 Komentarza ogólnego Komitetu nr 3, bieda jest jednocześnie czynnikiem sprzyjającym oraz skutkiem dyskryminacji wielokrotnej. Nieumiejętność wprowadzenia w życie prawa osób niepełnosprawnych i ich rodzin do adekwatnych warunków życia jest działaniem niezgodnym z celami Konwencji. Martwi ono szczególnie w kontekście osób niepełnosprawnych żyjących w warunkach skrajnej biedy lub braku środków do życia. By uzyskać adekwatne warunki życia porównywalne z innymi ludźmi, osoby niepełnosprawne ponoszą zazwyczaj dodatkowe koszty. Sytuacja ta jest szczególnie niekorzystna w przypadku niepełnosprawnych dzieci czy starszych kobiet żyjących w warunkach skrajnej biedy lub braku środków do życia. Państwa-Strony powinny podjąć skuteczne kroki mające na celu umożliwienie osobom niepełnosprawnym pokrycia dodatkowych kosztów powiązanych z niepełnosprawnością. Od Państw-Stron wymaga się podjęcia natychmiastowych działań w kierunku zapewnienia osobom niepełnosprawnym żyjącym w warunkach skrajnej biedy lub braku środków do życia podstawowego minimum w zakresie adekwatnego pożywienia, odzieży oraz warunków mieszkaniowych.¹⁷

69. Odnośnie ochrony socjalnej, od Państw-Stron wymaga się wprowadzenia podstaw do ochrony socjalnej osób niepełnosprawnych.

O. Artykuł 29 o uczestnictwie w życiu politycznym i publicznym

70. Wykluczenie z procesów wyborczych oraz innych form uczestnictwa w życiu politycznym stanowi częsty przykład dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność. Działanie to często jest mocno powiązane z odmową bądź ograniczeniem zdolności do czynności prawnych. Celem Państw-Stron powinno być:

- (a) Zreformowanie prawa i przepisów, które systemowo wykluczają osoby niepełnosprawne z głosowania i/lub startowania w wyborach;
- (b) Zagwarantowanie dostępności procedury wyborczej dla wszystkich niepełnosprawnych na wszystkich jej etapach, przed, w trakcie oraz po wyborach;
- (c) Zagwarantowanie konkretnym osobom niepełnosprawnym racjonalnego dostosowania oraz środków wsparcia w oparciu o indywidualne wymagania niezbędne do udziału w życiu politycznym i publicznym;
- (d) Wspieranie i współpraca z organizacjami reprezentującymi osoby niepełnosprawne w zakresie udziału w życiu politycznym na poziomie regionalnym, krajowym oraz międzynarodowym, między innymi poprzez konsultacje z takimi organizacjami w kwestiach, które dotyczą bezpośrednio osób niepełnosprawnych;
- (e) Utworzenie systemów informacyjnych oraz prawodawstwa, które dopuszcza ciągle zaangażowanie polityczne osób niepełnosprawnych, w tym w okresach pomiędzy wyborami.

P. Artykuł 31 o statystykach i gromadzeniu danych

71. Gromadzenie oraz analiza danych to kluczowe środki służące monitorowaniu antydyskryminacyjnych rozwiązań politycznych i aktów prawnych. Państwa-Strony powinny gromadzić i analizować dane po uprzednim zdezagregowaniu ich według niepełnosprawności oraz kategorii interseksjonalnych. Zgromadzone dane powinny dostarczać informacji na temat wszelkich form dyskryminacji. Dane te powinny mieć szeroki zakres i obejmować statystykę, wypowiedzi oraz inne formaty, takie

jak wskaźniki służące ocenie procesu wdrażania i monitorowaniu postępu oraz skuteczności nowych bądź trwających inicjatyw i rozwiązań. Wskaźniki, które biorą pod uwagę niepełnosprawność należy opracowywać i stosować w sposób zgodny z Celami Zrównoważonego Rozwoju na 2030 rok. Opracowywanie, gromadzenie oraz analiza danych powinna mieć charakter partycypacyjny, tj. odbywać się na zasadach bliskiej i rzeczowej współpracy z organizacjami reprezentującymi osoby niepełnosprawne, w tym dzieci. Osoby żyjące w miejscach zamkniętych, takich jak instytucje czy szpitale psychiatryczne, są często pomijane przy badaniach oraz gromadzeniu danych, a należy systemowo włączać je do takich badań.

Q. Artykuł 32 o współpracy międzynarodowej

72. Wszystkie działania w ramach współpracy międzynarodowej, w tym realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju na 2030 rok, muszą włączać osoby niepełnosprawne oraz być dla nich dostępne jak również zgodne z zapisami Konwencji. Państwa-Strony muszą opracować plany monitoringowe uwzględniające wskaźniki dotyczące praw człowieka oraz konkretne wzorce i cele dla każdego ze wskaźników, zgodne z Celem 10 spośród Celów Zrównoważonego Rozwoju na 2030 rok. Celem wszelkiej współpracy międzynarodowej musi być reforma prawodawstwa i przepisów niedyskryminacyjnych w taki sposób by wspierały one całkowite włączenie wszystkich obywateli, zgodnie z Konwencją, Celami Zrównoważonego Rozwoju na 2030 rok oraz pokrewnymi planami z zakresu praw człowieka.

VIII. Wdrożenie na poziomie krajowym

73. W świetle treści normatywnej oraz zobowiązań przedstawionych powyżej, Państwa-Strony powinny podjąć następujące kroki w celu zagwarantowania pełnego wdrożenia Artykułu 5 Konwencji:

(a) Przeprowadzenie badań dotyczących zgodności prawodawstwa oraz działań krajowych z Konwencją, uchylenie prawa i przepisów o charakterze dyskryminującym i poprzez to niezgodnych z Konwencją oraz znowelizowanie bądź zniesienie zwyczajów i praktyk o charakterze dyskryminującym osoby niepełnosprawne;

(b) Tam, gdzie nie występuje, opracowanie prawa antydyskryminacyjnego oraz uchwalanie prawa antydyskryminacyjnego, które obejmuje kwestię niepełnosprawności oraz posiada szeroki zakres osobisty i materialny oraz oferuje skuteczne środki odwoławcze. Prawo takie może być skuteczne wyłącznie wtedy gdy oparte jest na definicji niepełnosprawności, która obejmuje osoby o długotrwałej, fizycznej, psychospołecznej, intelektualnej lub sensorycznej naruszonej sprawności, ponadto definicja ta powinna obejmować przeszłą, obecną, przyszłą oraz domniemaną niepełnosprawność, jak również osoby powiązane z osobami niepełnosprawnymi. Na ofiarach dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, które poszukują prawnego zadośćuczynienia nie powinien spoczywać ciężar udowodnienia iż są „wystarczająco niepełnosprawne”, by przysługiwała im ochrona prawna. Prawo antydyskryminacyjne, które obejmuje niepełnosprawność ma na celu stwierdzenie nielegalności oraz zapobieganie pewnym czynom, a nie służenie konkretnej chronionej grupie. Pod tym względem, szeroka definicja niepełnosprawności związana z naruszeniem sprawności jest zgodna z Konwencją.

(c) Zagwarantowanie tego, iż prawo antydyskryminacyjne obejmuje zarówno sferę prywatną jak i publiczną, dotyczy między innymi obszarów edukacji, zatrudnienia, towarów i usług oraz zajmuje się kwestiami związanymi wyłącznie z dyskryminacją ze względu na niepełnosprawność, takimi jak segregacja w edukacji, instytucjonalizacja, odmowa bądź ograniczenie zdolności do czynności prawnych, przymusowe leczenie psychiatryczne, odmowa dostępu do poleceń w języku

migowym oraz wsparcia zawodowego tłumacza języka migowego jak również odmowa informacji podanej Braillem bądź za pośrednictwem innych kanałów komunikacji alternatywnej;

(d) Promowanie pełnego włączenia w otwarty rynek pracy oraz kształcenie zawodowe, w tym w inicjatywy propagujące przedsiębiorczość i wspierające zakładanie spółdzielni i innych podmiotów ekonomii społecznej;

(e) Zagwarantowanie osobom niepełnosprawnym identycznego standardu ochrony przed dyskryminacją jaki jest dostępny dla innych grup społecznych;

(f) Opracowanie i przeprowadzenie szkoleń, również dla władz publicznych i przedstawicieli gospodarki nieformalnej, w celu zapewnienia działań zgodnych z postanowieniami Konwencji. Budowanie świadomości i umiejętności należy prowadzić i wdrażać przy rzeczowym udziale osób niepełnosprawnych oraz organizacji reprezentujących zróżnicowane środowisko takich osób; te dwa procesy są elementami istotnymi dla stworzenia kultury tolerancji i różnorodności, która stanowi podstawę dla antydyskryminacyjnego prawodawstwa i rozwiązań politycznych.

(g) Monitorowanie liczby roszczeń wynikających z dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność i tego jaki ta liczba stanowi odsetek wszystkich roszczeń związanych z dyskryminacją, kategoryzowanych według płci, wieku, określonych barier oraz sektora, w którym domniemana dyskryminacja miała miejsce jak również zbieranie danych dotyczących liczby spraw, w których zawarto ugodę pozasądową, które rozwiązano na drodze sądowej i zakończono wydaniem orzeczenia oraz liczby wyroków, które doprowadziły do wypłaty odszkodowań bądź nałożenia sankcji;

(h) Ustanowienie dostępnych i skutecznych mechanizmów odszkodowawczych oraz zagwarantowanie dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla ofiar dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność na równych zasadach z innymi obywatelami. Mowa tu o dostępie wszystkich osób niepełnosprawnych do skutecznych prawnych i/ lub administracyjnych procedur, w tym skutecznych i dostępnych mechanizmów odwoławczych oraz do właściwej i tam gdzie to właściwe, poddanej ustawowej kontroli kompetencji zawodowych, dostępnej finansowo, dobrej jakości pomocy prawnej. Państwa-Strony powinny skutecznie i niezwłocznie interweniować w przypadku takich działań lub zaniechań ze strony podmiotów publicznych bądź prywatnych, które naruszają prawo konkretnych osób niepełnosprawnych oraz grup osób niepełnosprawnych do równości i niedyskryminacji, zarówno w odniesieniu do praw obywatelskich i politycznych jak również praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych. Uznanie prawnych środków odwoławczych o charakterze zbiorowym bądź pozwów zbiorowych może znacząco przyczynić się do zagwarantowania dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sytuacjach, które dotyczą grup osób niepełnosprawnych.

(i) Włączenie w zakres krajowego prawa antydyskryminacyjnego ochrony przed działaniami odwetowymi, takimi jak gorsze traktowanie lub negatywne konsekwencje jako reakcja na skargę lub procedury mające na celu wyegzekwowanie zgodności z przepisami dotyczącymi równości. Prawo antydyskryminacyjne powinno ponadto być gwarantem sytuacji, w której ofiary dyskryminacji nie napotykają nieproporcjonalnego oporu gdy zabiegają o zadośćuczynienie lub w której ponownie padają ofiarą dyskryminacji. W szczególności, zasady dotyczące procedury w postępowaniu cywilnym powinny przenieść ciężar dowodu z powoda na pozwanego w sprawach, w których na podstawie faktów można zakładać, że dyskryminacja miała miejsce;

(j) Opracowanie, w bliskiej współpracy z organizacjami osób niepełnosprawnych, krajowymi instytucjami stojącymi na straży praw człowieka i innymi znaczącymi podmiotami, takimi jak organy działające na rzecz równości,

równościowej strategii i rozwiązań politycznych włączających wszystkich niepełnosprawnych i dla nich dostępnych;

(k) Podniesienie poziomu wiedzy wszystkich grup społecznych, w tym wśród urzędników państwowych i pracowników rządowych każdego szczebla jak również wśród pracowników sektora prywatnego, na temat zakresu, treści oraz praktycznych konsekwencji jakie niesie ze sobą prawo wszystkich osób niepełnosprawnych do niedyskryminacji i równości;

(l) Przyjęcie odpowiednich środków służących regularnemu i wszechstronnemu monitorowaniu włączającej równości. Mowa tu, między innymi, o gromadzeniu i analizie kategoryzowanych danych dotyczących sytuacji osób niepełnosprawnych;

(m) Zagwarantowanie sytuacji w której krajowe mechanizmy monitorowania stworzone na podstawie Artykułu 33 Konwencji są niezależne, odpowiednio angażują organizacje reprezentujące osoby niepełnosprawne oraz w której są one finansowane adekwatnie do zadania zwalczania dyskryminacji osób niepełnosprawnych;

(n) Zagwarantowanie konkretnych mechanizmów ochrony oraz egzekwowania należytej staranności w zapobieganiu oraz zadośćuczynieniu przypadkom przemocy, wyzysku i wykorzystywania oraz naruszania nietykalności cielesnej doświadczanym wyłącznie lub nieproporcjonalnie przez osoby niepełnosprawne;

(o) Podjęcie specyficznych środków mających na celu wprowadzenie włączającej równości, szczególnie w przypadku tych osób niepełnosprawnych, które doświadczają dyskryminacji intersekcjonalnej, takich jak niepełnosprawne kobiety, dziewczynki, dzieci, osoby starsze oraz przedstawiciele ludów rdzennych;

(p) Państwa-Strony przyjmujące wielu azylantów, uchodźców bądź migrantów powinny wprowadzić formalne, prawnie zdefiniowane procedury mające zapewnić dostępność recepcji i innych obiektów dla niepełnosprawnych, w tym dla takich kobiet i dzieci oraz osób z niepełnosprawnością psychospołeczną i intelektualną. Państwa-Strony zobowiązane są zagwarantować sytuację, w której osoby niepełnosprawne otrzymują doradztwo psychospołeczne, prawne, wsparcie oraz rehabilitację jak również taką w której usługi ochrony świadczone są przy zwracaniu szczególnej uwagi na naruszenie sprawności, wiek i płeć oraz w sposób właściwy z perspektywy kulturowej.